

L'ORIENT MITJÀ I EL NORD D'ÀFRICA DAVANT LA GUERRA A UCRAÏNA: vasos comunicants

Eduard Soler i Lecha, investigador sènior, CIDOB

L'Orient Mitjà i el Nord d'Àfrica és, després de la pròpia Europa, la regió que sentirà l'impacte de la guerra a Ucraïna amb major intensitat. Els preus de l'energia o els cereals són l'impacte més obvi i immediat. Però cal parar atenció a altres elements com la batalla diplomàtica, la negociació sobre el programa nuclear iranià i l'impacte sobre les dinàmiques de conflicte a la regió i més enllà. Vegem, un a un, aquests vasos comunicants d'inseguretat.

706

MARÇ
2022

Comencem, pels efectes de la guerra a Ucraïna. El risc de represàlies russes sobre Europa o eventuais problemes de subministraments reforcen el paper de països productors de petroli, com **l'Aràbia Saudita**, i de gas natural, com **Qatar** o **Algèria**. A curt termini això es traduirà en una injecció addicional de recursos financers per a aquests governs, dilatant així la necessària discussió sobre l'obsolescència del sistema rendista. Diplomàticament, el joc és més subtil. Representa una oportunitat d'acostament d'aquests països a Occident, però també una qüestió sensible en les seves relacions amb Rússia com a país productor. És un equilibri difícil de mantenir perquè la decisió no dona lloc a molts matisos: s'augmenta o no la producció. A mig termini, veurem a altres països significant-se com a possibles socis de la UE en matèria d'aprovisionament energètic, bé sigui a través de nous gasoductes o del desenvolupament d'energies renovables. En aquest terreny es posicionaran països com **Israel** (revitalitzant la discussió sobre el gasoducte de la Mediterrània Oriental), **Egipte** i el **Marroc** (ambdós estan apostant per les renovables convencionals i també invertint en plans d'hidrogen verd).

Els països àrabs destaquen no sols per ser la principal regió exportadora d'energia sinó per ser el gran importador d'aliments i especialment de cereals, molts d'ells amb preus subvencionats per l'erari públic. Rússia i Ucraïna figuren entre els principals proveïdors. Per volum, un dels més afectats és **Egipte** ja que Rússia i Ucraïna suposen el 45% i 24% respectivament de les seves importacions de cereals. A més, la situació de partida ja era d'una gran fragilitat. La **FAO** adverteix des de fa mesos que els preus dels aliments han assolit els nivells més alts de l'última dècada, només comparables a l'augment que van experimentar l'any 2010. La referència a aquest any és significativa ja que l'alça de preus va contribuir, en gran mesura, a desencadenar l'onada de malestar que va sacsejar els països àrabs entre 2010 i 2011. La forta

sequera que han patit diversos països de la regió, com l'Iraq o l'Iran, tampoc ajuda. I, a futur, l'encariment dels preus de l'energia agreujarà el problema, repercutint en els preus del transport i dels fertilitzants. No tots els països de la regió podran fer front a les disruptions del mercat global d'aliments en igualtat de condicions, bé sigui pel seu grau de dependència alimentària o la seva desigual capacitat pressupostària. Entre els més vulnerables, sobresurten aquells que estaven immersos en crisis econòmiques prèvies com Tunísia o, de forma més aguda, el Líban. I, és clar, aquells que sofreixen des de fa anys crisis humanitàries. El Iemen, amb 16 milions de persones en situació d'inseguretat alimentària i cinc milions vorejant la fam, és el cas més dramàtic.

Un dels interrogants és com afectarà la guerra a Ucraïna a la presència russa en diversos països africans i de l'Orient Mitjà. Per a la Unió Europea, Rússia no és només el seu veí oriental, sinó també (d'alguna manera) meridional donat el seu desplegament militar a Síria, Líbia, Mali o la República Centreafricana.

De manera més o menys discreta, a l'Orient Mitjà i el Nord d'Àfrica també s'està lliurant una batalla diplomàtica. Quins països es pronuncien i amb quina contundència sobre l'agressió russa? Com orienten el seu vot en el Consell de Seguretat o en l'Assemblea General de Nacions Unides? Poden optar per un *deeply concerned* o estan disposats a prendre algun tipus de mesures per a pressionar col·lectivament a Rússia? Són pocs els països de la regió que van reaccionar ràpida i contundentment. Per condemnar l'agressió russa com Kuwait (país que recorda la invasió del seu veí iraquiana), el Líban (també ha sofert l'agressió i ocupació dels seus veïns, Síria i Israel) o Líbia (on Rússia ha fet costat a Khalifa Haftar). O per secundar-la, com la Síria de Bashar Al-Asad. La majoria dels països de la regió intenten implicar-s'hi el menys possible. No volen contrariar a Rússia ni posar en risc la seva cooperació en matèria d'intel·ligència, energia nuclear civil o armamentística. Reconeixen així que Rússia és un actor de pes a la regió. No obstant això, l'Alt Representant Josep Borrell va dir en el seu discurs davant el Parlament Europeu de l'1 de març que ningú pot mirar cap a un altre costat, va avançar que intentaria construir una coalició internacional per a condemnar l'agressió en l'Assemblea General de Nacions Unides i va alertar que "ens recordarem d'aquells que en aquest moment solemne no estiguin al nostre costat". Entre els exercicis de contorsionisme diplomàtic més significatius sobresurten els de dos països que s'han definit a si mateixos com a socis occidentals: els Emirats Àrab Units, un dels pocs països que es va abstenir en el vot del 25 de febrer del Consell de Seguretat de Nacions Unides però que en canvi va recolzar, juntament amb les altres monarquies del Golf, la resolució de condemna a l'agressió russa de l'Assemblea General del 2 de març, i Israel, que també va votar afirmativament però manté tots els canals oberts amb Moscou. Al Magrib, l'abstenció algeriana no va sorprendre, però sí que ho va fer l'absència del Marroc a la votació.

Turquia és un cas especial. Encara que és una potència regional a l'Orient Mitjà, el seu paper en aquesta crisi deriva de la seva pertinença a l'Aliança Atlàntica i com a país ribereñ de la Mar Negra. Ni Turquia ni Erdoğan volien contrariar a Putin, però no poden ser neutrals. Això comporta delicats equilibris com l'anunci de **tancament dels estrets** a vaixells de guerra en virtut de la Convenció de Montreux de 1936, alhora que es manté obert, per ara, l'espai aeri. Des d'Ankara s'intentarà aprofitar qualsevol esclatxa per a reiterar la seva oferta de **mediació**. Però si s'esvaeix qualsevol esperança, Turquia s'haurà de posicionar al costat dels seus aliats intentant, al mateix temps, trencar el menys possible amb Moscou i, per tant, patir el menys possible les seves represàlies. El record de les **sancions** econòmiques contra Turquia, els **atacs** personals contra Erdoğan, i els moviments geopolítics a Síria després de l'enderrocament d'un avió rus l'any 2015, segueixen molt presents en la memòria de líders i diplomàtics turcs. A un altre nivell, Turquia intentarà posar en valor la contribució dels **drons** Bayraktar TB2 a la resistència de les forces ucraïneses. No sols per a justificar no haver de prendre mesures més dràstiques respecte a Moscou, sinó per a buscar nous compradors per a la seva emergent indústria militar.

Un dels interrogants és com afectarà la guerra a Ucraïna a la presència russa en diversos països africans i de l'Orient Mitjà. Per a la Unió Europea, Rússia no és només el seu veí oriental, sinó també (d'alguna manera) meridional donat el seu desplegament militar a Síria, Líbia, Mali o la República Centreafricana. Si la guerra a Ucraïna es complica podria produir-se un replegament d'efectius, inclosos els mercenaris de companyies militars privades. El tancament dels estrets també podria alterar algunes operacions, especialment a Síria, on Rússia disposa de la base naval de **Tartús**. Alternativament, el Kremlin podria optar per obrir nous fronts de desestabilització si creu que això millora la seva posició negociadora amb els europeus o, almenys, si contribueix a afeblir-los o distreure'ls. No seria pas la primera vegada.

També hi ha dubtes sobre l'impacte d'aquesta crisi sobre les negociacions del programa nuclear iranià que tenen lloc a Viena i en les quals, Rússia s'asseu en la taula al costat de la resta de membres permanents del Consell de Seguretat, Alemanya, la UE i els propis iranians. Seran capaços tots aquests actors de seguir endavant amb el guió negociador, independentment de l'escalada que protagonitzen les seves capitals? La conclusió d'un acord acceptable per a totes les parts ha adquirit major transcendència. Davant una major conflictivitat internacional – amenaces nuclears incloses – i amb els preus del petroli pels núvols, mantenir la tranquil·litat al voltant de l'estret d'Ormuz és vital.

Els efectes de la guerra a Ucraïna per a tothom i també per a aquesta regió seran duradors. Especialment, perquè establiran precedents sobre el què és acceptable, sobre si preval la llei del més fort, sobre la normalització de la guerra com a mitjà per a aconseguir finalitats polítiques, inclosa la guerra entre estats. Precisament perquè Orient Mitjà i el Nord d'Àfrica és una de les regions que ha sofert i continua sofrint nivells més alt de violència, més intervencions i més ocupacions, aquests precedents són especialment significatius. És més, aquesta crisi irromp en un moment en el qual s'havien incrementat les amenaces de diversos països de recórrer a la guerra interestatal si era necessari. El cas més obvi és el de l'**amenança israeliana** sobre l'Iran, però de forma més matisada inquieta l'escalada verbal entre **Algèria i el Marroc**, o entre **Egipte i Etiòpia**.

A Síria i sobretot a Líbia els països europeus han exhibit sense pudor la seva desunió. Potser el Kremlin va poder que aquestes diferències mitigarien una resposta més contundent per part de la UE davant la seva agressió a Ucraïna. La mala reacció entre Turquia i els seus socis occidentals, escenificada reiteradament, potser vos vista com un altre filó que explotar des de Moscou, en aquest cas per a afeblir l'Aliança Atlàntica

A tot això cal sumar una altra variable a la qual no s'està prestant suficient atenció: com el posicionament europeu, nord-americà i rus en relació als conflictes a l'Orient Mitjà, el Nord d'Àfrica i més enllà (l'Afganistan, Sahel, Àsia Central) han esperonat a Vladimir Putin a llançar l'operació militar sobre Ucraïna. S'ha parlat molt de l'impacte de la desastrosa evacuació de Kabul, però massa poc de la vulneració de les línies vermelles fixades pels Estats Units en matèria d'ús d'armes químiques a Síria i, sobretot, de la impunitat amb la qual l'aviació russa ha massacrat la població civil en aquest país. A més a més, la decisiva contribució a la supervivència d'Al-Assad hauria donat a Putin major confiança sobre el poder de les seves capacitats militars i sobre la reticència dels països occidentals a entrar en conflicte. De fet, Síria ha estat el terreny de proves dels crims de guerra que ara sofreix Ucraïna. Tampoc s'incideix prou en què el Kremlin va veure amb temor el risc d'extensió de les protestes democràtiques que s'havien iniciat als països àrabs en 2011 i que, per tant, com les anomenades primaveres van activar els mecanismes de repressió dins del seu propi país, i com Putin va fer pinya amb al camp de la contrarevolució.

A més, a Síria i sobretot a Líbia els països europeus han exhibit sense pudor la seva desunió. Potser el Kremlin va pensar que aquestes diferències mitigarien una resposta més contundent per part de la UE davant la seva agressió a Ucraïna. La mala reacció entre Turquia i els seus socis occidentals, escenificada reiteradament, potser fos vista com un altre filó que explotar des de Moscou, en aquest cas per a afeblir l'Aliança Atlàntica. Finalment, el pànic amb el qual els europeus han reaccionat des de 2015 davant les arribades de refugiats i migrants deuria llançar el missatge que l'arribada de milions de refugiats ucraïnesos acovardiria a la UE.

Tant els efectes de la guerra a Ucraïna per als països d'Orient Mitjà i Nord Àfrica com les lliçons que el Kremlin va extreure dels conflictes que han assolat aquesta regió, posen de relleu fins a quin punt la seguretat europea i la dels seus veïns del sud són vasos comunicants. Les repercussions de l'agressió russa i del desenvolupament del conflicte seran molt més profundes i duradores que l'augment dels preus del petroli.